

ODKRYCIA

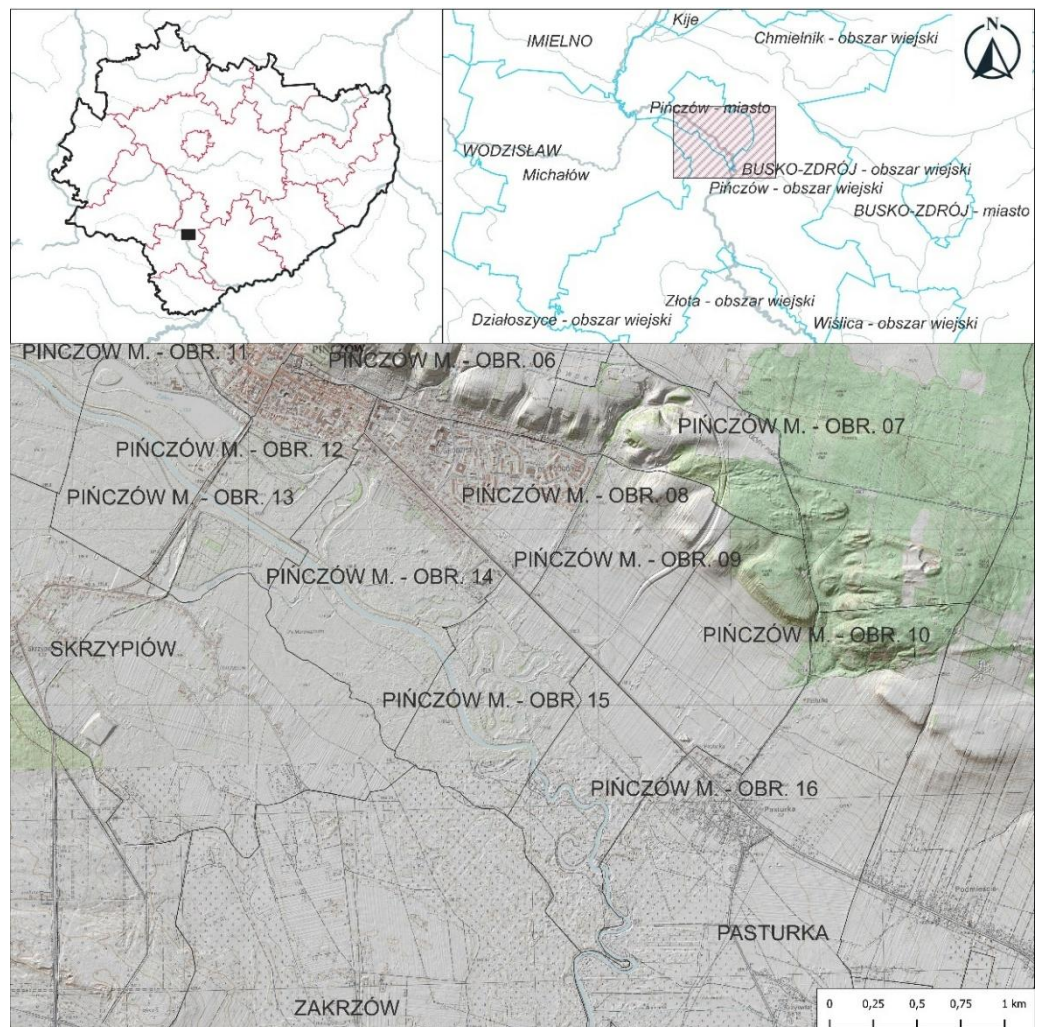
NR 9/2025

ŚWIĘTOKRZYSKI INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ul. Ignacego Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce
tel. 41 330 18 00
e-mail: sekretariat@wuoż.kielce.pl

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ul. Juliusza Słowackiego 17, 27-600 Sandomierz
tel. 15 832 30 00
e-mail: sandomierz@wuoż.kielce.pl

DENAR HENRYKA II KLÓTNIKA ODKRYTY W DAWNEJ WSI WIERCISZÓW POD PIŃCZOWEM, GM. LOCO, POW. PIŃCZOWSKI

OPIS:

Srebrny denar księżcy Henryka bawarskiego, bity w mennicy w Ratyzbonie (Ryc. 1) odkryty na obszarze identyfikowanym jako dawna wieś Wierciszów.

Awers monety przedstawia w polu centralnym krzyż równoramienny typu greckiego z dwiema kulami w trzech narożnikach (czwarty narożnik pusty). W otoku widnieje napis: HEMRICVS.DVX. Na rewersie centralnie umieszczono stylizowany wizerunek kościoła, pod którego dachem znajduje się napis RAT (znak mincerza). W otoku umieszczono legendę: REGNA CIVITAS. Wydaje się,

że moneta stanowi przykład krótkiej serii denarów bitych w latach ok. 973–976¹.

Stanowisko „Wierciszów” pod Pińczowem było przedmiotem badań archeologicznych realizowanych przez Zespół Badań nad Polskim Średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego oraz Politechniki Warszawskiej, pod kierunkiem A. Wentkowskiej-Verzi oraz K. Ciuka (INFORMATÓR ARCHEOLOGICZNY – Badania 1970; 1971; 1972; CZERNEK 2012, 544). W ich trakcie ujawniono relikty gotyckiego kościoła jednonawowego, orientowanego, o nawie kwadratowej (bok wewnątrz ok. 8,80 m), z kwadratowym prezbiterium od wschodu i prostokątnym apsydą od zachodu.

kątną kruchtą (lub wieżą) od zachodu. Pod założeniem kruchty odsłonięto starszy fundament na planie półkolistym (zapewne relikw staryszej absydy). Mur północnej fasady nawy został wzmocniony trzema przyporami.

Ryc. 1. Denar Henryka II Kłótnika z Pińczowa
(nr inv. A.261).

Fot. Paweł Maj, Świętokrzyska Grupa Eksploracyjna.

Wyróżniono łącznie trzy fazy budowlane obiektu. Najstarszą, której świadectwem był półkolisty fundament od zachodu (przełom XIII i XIV w.), młodszą – obejmującą nawę, prezbiterium i kruchtę, oraz najmłodszą (XIV w.), na którą składały się przypory od strony północnej. We wnętrzu kościoła odsłonięto pozostałości posadzki ceramicznej i kamiennej, wyznaczające dwa różne poziomy użytkowe. Posadzka ceramiczna, zdaniem badaczy, łączy się z pierwszym okresem funkcjonowania budowli.

Kościółowi towarzyszył wielowarstwowy cmentarz szkieletowy otaczający świątynię. Pochówki odkryto również wewnątrz kościoła. Tylko niewielka część grobów była wyposażona — w dwóch natrafiono na naszyjniki z paciorków szklanych, w jednym znaleziono sześć obrączek miedzianych. Odnotowano także ok. 40 monet, m.in. denary jagiellońskie i boratynki Jana Kazimierza, wskazujące na długotrwałe użytkowanie cmentarza. Szczególnie interesujący jest depozyt 12 srebrnych monet czeskich (*parvusón*), datowanych na pierwszą dekadę XIV w., ukryty we wkuciu w odsadzkę filara łuku tęczowego. Relikty te łączone są ze znanym ze źródeł kościołem Najświętszej Marii Panny. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 1326 r. (*Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis* II). Funkcjonował on do czasu przeniesienia przez biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego osady Wierciszów do Pińczowa, kiedy to wieś wraz z kościołem włączono w uposażenie klasztoru OO. Paulinów w Pińczowie (ZBUDNIEWEK J. H. 215–216, 223). Kościół wierciszowski utracił prawa parafialne wraz z ufundowaniem przez biskupa Oleśnickiego murowanego kościoła parafialnego pw. św. Jana Ewangelisty i Apostoła w Pińczo-

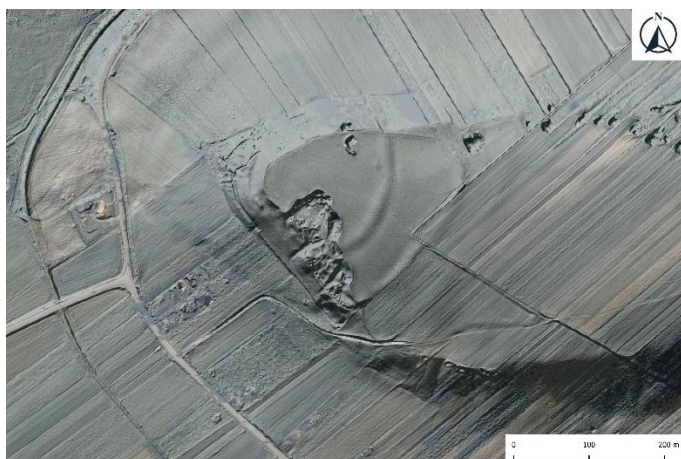
wie. W 1550 r. w miejscu opuszczonej świątyni w Wierciszowie Paulini, wypędzeni z Pińczowa w czasie reformacji, wzniesli kaplicę pw. św. Ducha, którą rozebrano w 1782 r. (CZERNEK 2012, 544). Badania Zespołu nie ujawniły materiałów starszych niż z przełomu XIII/XIV w.

Prezentowany denar Henryka II jest jednym z nielicznych znalezisk poświadczających wczesną metrykę osadnictwa średniowiecznego w rejonie Pińczowa. Na południe od dawnej wsi Wierciszów, nad lewym brzegiem Nidy, na pograniczu Pińczowa i Pasturki, w trakcie badań archeologicznych towarzyszących budowie drogi lokalnej w latach 2023–2024 zarejestrowano pojedyncze obiekty osadowe datowane fragmentami naczyń glinianych na okres średniowiecza – wydaje się jednak z młodszego horyzontu tego okresu. W warstwie kulturowej odkryto srebrny kabłączek skroniowy esowaty (Ryc. 2) typu III według klasyfikacji K. Musianowicz (MUSIANOWICZ 1949, 132). Niewielki rozmiar kabłączka (średnica wewnętrzna zwoju nieco ponad 1 cm) wskazuje, że należy go zaliczyć do odmiany A wg H. Kočki-Krenz (KOČKA-KRENZ 1971, 47), użytkowanej zasadniczo od X w., zwłaszcza jego drugiej połowy, do XIII w. Znaleziono go jednak w pasie dawnej drogi gruntowej, dlatego nie można wykluczyć, że pochodzi z kontekstu wtórnego.

Ryc. 2. Kabłączek skroniowy z Pasturki.

Nie dysponujemy obecnie dowodami potwierdzającymi istnienie w rejonie dawnej osady Wierciszów starszego, X–XI-wiecznego osadnictwa. Poza nielicznymi fragmentami naczyń glinianych rozproszonymi na południe od Garbu Pińczowskiego (od wsi Kopernia po Pasturkę), najbliższym obiektem z tego okresu jest grodzisko na górze zwanej „Okraglica” (zachodni kraniec Garbu Pińczowskiego), na pograniczu wsi Skowronno Dolne i Górne (Ryc. 3).

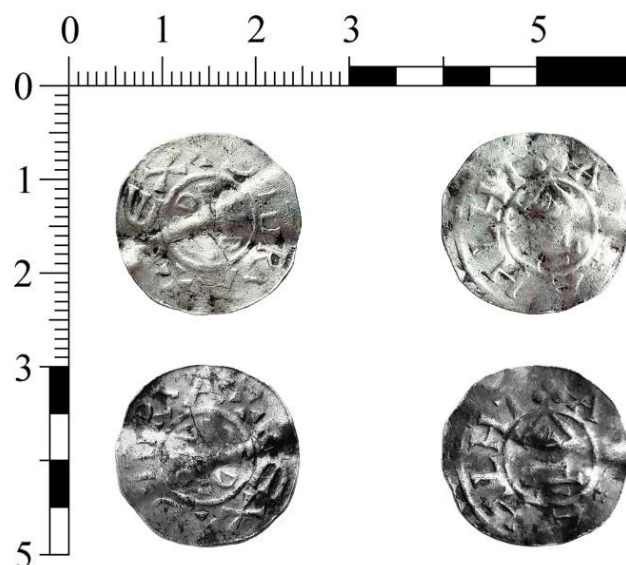

Ryc. 3. Grodzisko w Skowronnie.

Grodzisko góruje nad doliną Nidy i dopływami (Mierzawa, Mierzawka-Kruczka, Businka, Struga Podlęska). Badania sondażowe z 1965 r. Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem pod kierunkiem J. Pinińskiego oraz J. Miśkiewicza, a następnie prospekcja AZP w 1984 r. przeprowadzone przez A. Matogę z Muzeum Archeologicznego w Krakowie i J. Poleskiego z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego pozwoliły uchwycić od strony wschodniej przebieg dwóch zniszczonych wałów oddalonych o 50–60 m. Na powierzchni cypla zarejestrowano nieliczne, silnie zniszczone i niecharakterystyczne ułamki naczyń glinianych, które nie pozwalają określić bardziej precyzyjnych ram chronologicznych grodziska. Obiekt określa się ogólnie jako pradziejowy, choć autorzy badań skłaniają się ku interpretacji jako grodu średniowiecznego, istniejącego już w X–XI w. (WEBER-KOZIŃSKA 1997; CZERNEK 2012, 538). Przyjmuje się, że mógł on pełnić funkcje refugialne — okresowe schronienie dla ludności w razie zagrożenia, nie zaś stały ośrodek osadniczy. Hipoteza ta jednak nie została dotychczas zweryfikowana.

Na prawym brzegu Nidy, naprzeciw grodziska w Skowronnie, w 2025 r. odkryto niewielkie, wczesnośredniowieczne rzędowe cmentarzysko szkieletowe (badania pod kierunkiem K. Ryby i D. Grenia). W jednym z grobów znaleziono srebrną monetę (dotychczas niezidentyfikowaną) oraz dwa kabłączki skroniowe² typu IIIA, zbliżone do egzemplarza z Pasturki.

Warto również wspomnieć o odkryciu dokonany w 2018 r. przez Jędrzejowską Grupę Poszukiwawczą „Trakt” w miejscowości Przylęczek, gm. Wodzisław, pow. jędrzejowski — srebrnego denara Ottona III i Adelajdy Burgundzkiej z przełomu X/XI w. (Ryc. 4; nr inw. A.19).

Ryc. 4. Denar Ottona III i Adelajdy Burgundzkiej z Przylęczka (nr inw. A.19),

DATOWANIE:

X w.

Henryk II z dynastii Ludolfingów, znany jako *Kłótnik* (*der Zänker*), około 974–976 r. podjął nieudaną próbę zdobycia tronu niemieckiego. W *Rocznikach altajskich* (*Annales Altahenses maiores*) pod rokiem 974 znajduje się wzmianka o jego spotkaniu z Abrahamem, biskupem Fryzyngi, oraz książętami słowiańskimi: Bolesławem (czeskim) i Mieszkiem (polskim), którzy mieli przysiąc mu poparcie jako królowi i władcy. Spotkanie to wiązano z kryzysem dynastycznym w Rzeszy i opozycją wobec Ottona II. Nieudany bunt zakończył się wygnaniem Henryka i utratą księstwa w latach 976–985. Tron książęcy odzyskał w styczniu 985 r.

OKOLICZNOŚCI ODKRYCIA:

Poszukiwania zabytków z użyciem detektora metali, prowadzone w rejonie Pińczowa w 2025 r. na podstawie pozwolenie konserwatorskie.

Odkrywca: Świętokrzyska Grupa Eksploracyjna.

Zabytek przekazano do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach – skatalogowany pod nr inw. A.261. Obecnie w zbiorach Muzeum Regionalnego w Pińczowie.

LITERATURA:

CZERNEK D. 2012: *Archeologia*, [w:] Monografia Nadniedziałńskiego Parku Krajobrazowego, red. A. Świercz, Kielce, s. 535–557.

INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY 1970: *Pińczów – „Wierciszów” pow. Pińczów*, Badania 1969, s. 378–379.

INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY 1971: *Pińczów – „Wierciszów”*, Badania 1970, s. 241–242.

INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY 1972: *Pińczów – Wierciszów*, Badania 1971, s. 256–257.

KOČKA-KRENZ H. 1971: *Esowate kabłączki skroniowe z terenu Polski północno-zachodniej*, *Fontes Archaeologici Posnanienses* 22, s. 97–143.

MUSIANOWICZ K. 1949: *Kabłączki skroniowe – próba typologii i chronologii*, *Światowit* 20, s. 115–232.

WEBER-KOZIŃSKA M. 1997: *Budowle na kulminacji wyspy miejskiej w Wiślicy*, [w:] *Wiślica. Nowe badania i interpretacje*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Warszawa, seria B, t. XCVIII, s. 20–53.

ZBUDNIEWEK, J. H. o. 1969: *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*, *Nasza Przyszłość* XXI, s. 181–228.

Daniel Czernek

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach

ORCID: 0009-0001-1615-0033

¹ Bliźniaczy egzemplarz publikowany jest w katalogu *Moneta Radasponensis, Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*, oznaczony jako *Hahn Radas# 16g1*.

² Zabytki obecnie w opracowaniu.